

Guia de lectura

Per si un dia ens trobem

«Veig l'art i la literatura com un possible
eixamplament d'horitzons cap a la llibertat.»

JOAN BROSSA

«Què és llegir, sinó somiar?»

RIKKI DUCORNET

Carmelina Sánchez-Cutillas

Il·lustracions de **Gemma Capdevila**

Pròleg i tria de **Paqui Cano**

Guia de lectura i tria de **Reme Gadea**

Andana
editorial

www.andana.net

ISBN: 978-84-19913-68-5

1 ABANS DE LA LECTURA

Benvinguts i benvingudes a l'obra poètica de Carmelina Sánchez-Cutillas.

Agafeu l'antologia *Per si un dia ens trobem*, animeu-vos, poseu-vos les ulleres de poeta, farem màgia amb les paraules i, com Carmelina Sánchez-Cutillas, ens convertirem en «alquimistes de versos».

Podríem fer una llista inacabable amb els beneficis de la lectura poètica, entre els quals destacariem el desenvolupament del pensament crític, el foment de l'empatia, els moments tranquils que ens regala, les noves formes d'expressió i pensament que aporta, la incorporació de lèxic i el poder artístic... Com que no acabariem mai, hem pensat que és millor que ho descobriu posant-ho en pràctica amb algunes de les propostes que trobareu a continuació.

* Coberta

Fixa't en la il·lustració de la coberta. Quina idea t'inspira la imatge de la dona asseguda al banc? Podries pensar que és un llibre de poesia?

I la imatge de la coberta posterior, en què t'ha fet pensar?

* Títol

El títol de l'antologia és un vers de Carmelina Sánchez-Cutillas del poema «Per si un dia ens trobem» (pàg. 28). Feu una pluja d'idees amb els temes que imagineu dels poemes. Quan acabeu la lectura de l'antologia, proveu si la idea inicial que teníeu s'ha confirmat o ara és diferent.

✿ **Autora**

- ✿ Qui era Carmelina Sánchez-Cutillas? Investigueu la seua obra i la seua biografia.

Podeu descarregar-vos les auques de Carmelina de la Coordinadora Alcoià i Comtat pel Valencià (<https://www.alcoiacomtatpelvalencia.cat/ca/auques-per-a-lescola>) i del Correllengua 2020 (<https://www.dropbox.com/scl/fi/dbo6lnm9pu53nc8g3jw9a/AUCA-CarmelinaSanchez-Cutillas.pdf?r-lkey=4bdiupjektrc9elnbzhdttdxo&e=1&dl=0>).

- ✿ Després de llegir les auques, es poden imprimir per a retallar les vinyetes i crear un joc de memòria o repartir-les a l'atzar entre l'alumnat de classe i llegir-les de manera ordenada. També es poden fer servir de model per a crear una auca nova amb il·lustracions i textos fets per l'alumnat.
- ✿ Carmelina Sánchez-Cutillas té un Centre d'Interpretació dedicat a la seua figura i obra a Altea. Podeu fer una visita amb la classe i conèixer espais del poble i elements que van pertànyer a la història vital de l'escriptora.

✿ **Il·lustradora**

La il·lustradora d'aquest volum, Gemma Capdevila, ha treballat en molts projectes més enllà del paper, podríeu esmentar-ne alguns? Sempre fa la funció d'il·lustradora o també ha realitzat unes altres tasques?

✿ **Tipologia textual (per a secundària)**

- ✿ Seguint la intenció comunicativa del text, com classificaríes una sinopsi? (narratiu, descriptiu, expositiu, argumentatiu).
- ✿ Penseu sinònims per a definir una antologia. Quins criteris de selecció creus que ha seguit aquesta?
- ✿ Quina finalitat té un pròleg? Creieu que pot condicionar la lectura de l'obra? Per què?

DURANT LA LECTURA

Plantegem una sèrie de propostes per ampliar i millorar l'experiència lectora de l'antologia. La guia està pensada perquè es pugui aplicar a les aules, als clubs de lectura o a la lectura individual, com a recurs per a tota mena de mediadors, professionals i familiars. Les activitats estan classificades per etapes educatives (infantil, primària o secundària). Això sí, recordeu que aquesta guia és una proposta d'activitats amb caràcter orientatiu, no cal fer-les totes ni fer-les exactament igual. Algunes activitats que s'han proposat per a un poema concret són igual de vàlides per a uns altres poemes de l'antologia. Totes les propostes, a més, estan pensades per a poder-les ajustar al nivell de dificultat segons l'edat de l'alumnat. Fins i tot, podeu fer activitats pensades per a cicles diferents. El que importa és que tots gaudim de la poesia de Carmelina Sánchez-Cutillas.

INFANTIL

«El meu ofici de nin»

- ✿ Llegirem el poema en veu alta tot sencer. En una segona o posteriors lectures, ens fixarem en els joguets que s'hi anomenen i els identificarem. Després, podem dibuixar-los o ampliar la llista amb els noms dels joguets que tenim a l'aula o a casa.
- ✿ Fem llaütets de suro: amb taps de suro, bastonets de fusta i cartolina blanca, construirem els nostres propis vaixells de vela.

«Noni, noni, noni neta»

- ✿ Escoltarem diverses vegades el poema musicat per Trobaversos <https://www.youtube.com/watch?v=0ZymPN6s9VE>. El podem projectar a la pantalla per veure'n les imatges. Quan ens familiaritzem amb el poema, farem una rotllana i associarem les paraules amb accions, com per exemple: «soneta» (amb les mans juntes i el cap inclinat farem el gest de dormir); «entraré» (farem un pas endavant); «fumeral» (estirarem els braços cap amunt); «negreta» (ens taparem els ulls), «reina» (amb les mans imitarem el gest de posar-se una corona)...

«Caragol, caragol»

✱ Transcriurem el poema a lletra de pal i el projectarem en la pantalla de la classe. El llegirem en veu alta diverses vegades. En acabar, podem fer caragols de plastilina i crear un terrari per poder parlar d'aquests animalets, què mengen, on viuen, etc. En aquest enllaç podeu trobar idees per a fer caragols amb altres materials: <https://totnens.cat/16-cargols-per-fer-amb-els-nens-amb-materials-diferents/>

«Cançoneta per a cantar-la als més menuts»

Llegirem el poema en veu alta i els alumnes hauran de decidir què vol dir «tic tic, tic tic, tic tic...». És un rellotge, són els passos de la gateta que es mou pel terrat? Parlarem de les onomatopeies que coneixem o n'inventarem d'altres (com fa el gatet?, com fa la gallina?, com fa la porta quan s'obri?, com fa la pluja?...).

«De bat a bat el cor»

Després de llegir el poema en veu alta, retallarem un gran cor de cartolina roja i enganxarem corets individuals, més menuts, amb la paraula «cor» escrita dins, o qualsevol altra del poema que ens agrada molt. Una altra possibilitat seria fer una finestra oberta de bat a bat amb goma EVA i posar dins els cors poètics.

«Inhibició»

Repetirem el poema en veu alta fins a saber-lo de memòria i l'interpretarem junts amb mímica.

«Aquell porrat de Sant Miquel»

Jugarem al joc de les fruites de la tardor, com la poma del porrat de Sant Miquel. Retallarem fotos de fruites de catàlegs o revistes, les plastificarem i buscarem la parella.

«La mare Paula, d'Altea»

A la biblioteca escolar, triarem els contes que més ens agraden. Després, seurem a terra fent una rotllana, com feia la mare Paula, i la mestra o la bibliotecària ens els contarà. Quan tornem a classe, podem fer un dibuix sobre algun element del conte.

«El teu nom» / «Itinerari»

Demanarem a les famílies que ens donen fotografies dels llocs més bonics del poble on vivim. Escriurem al peu el nom del nostre poble en lletra de pal i farem una exposició a classe amb les fotos.

«Per a guiar-te» / «I ens oblidàvem de tot» / «Aquest teatre»

Portarem una caixa per a decorar-la en classe. Allí posarem imatges plastifiades del vocabulari del poema (camp, blat, roselles, casa, porta, finestres...). Jugarem a picar de mans per contar les síl·labes de les paraules i després les escriurem en la pissarra sota el número corresponent: 1, 2, 3, 4. Mirarem de quines en tenim més, menys, quines són més llargues, quines més curtes.

«Joc d'escacs» / «Tacats de fang»

A partir de peces reals del joc d'escacs, que faran de model, farem el nostre propi joc amb fang. Cadascú triarà la peça que vol modelar i aprendrem els noms. A més, també podrem memoritzar el poema sencer de «Joc d'escacs» repetint en veu alta els versos d'un en un. Primer els recitarà la mestra, que farà de model per a l'entonació i el ritme.

«Exercici per a quatre mans» / «Eren anys aspres» / «La nostra rebel·lió» / «Casolana»

Llegirem en veu alta algun dels poemes diverses vegades. Entre tots haurem de decidir si són poemes alegres o tristos. Després, en una nova lectura o lectures, hauran de trobar paraules del text que els semblen tristes.

«Jo pagaria rescat pel meu silenci»

Llegirem el poema en veu alta i quan estiga interioritzat, farem una llista de «coses que fa bonic dir-les en primavera».

«Una flor vermella»

Blau, argent, vermell... fem versos amb els colors? Farem una rotllana i provarem de fer versos amb les coses que més ens agraden i direm de quin color són, com ara:

«El meu gat gris
em fa feliç»

«La rosa blanca
m'encanta»

«Banyar-se en una piscina és cosa molt peregrina»

Carmelina Sánchez-Cutillas va escriure aquest poema per a un llibret de falla, per això hi ha tant d'humor. Què posaríeu vosaltres en una piscina que fera riure?

«Nadala, nadaleta» / «Ja s'acosta Nadal» / «Als nius els ocells. I les fulles» / «Als carrers, llums i crits i borumballa»

Arreplegarem fulles del pati, dels voltants de l'escola o les portarem de casa, dels parcs o d'algun bosc, si en tenim a prop. En classe parlarem dels colors, de les formes que tenen (punxegudes, arrodonides, amb serreta a les vores, en forma d'agulla...). Després, les enganxarem en una cartolina o en paper continu per a fer un mural i decorar la nadaleta que haurem triat. Podem pintar les fulles, fer formes amb elles, escoltar el soroll que fan en trencar-les en trossets, etc. També podem utilitzar altres elements vegetals (pinyes, branquetes...).

«Renteu la garreta, el nap i els cigrons» / «Anem a la serra a fer margallons» / «Sant Josep és a fer herba» / «En alçar-se l'oratge»

- ✱ En aquests poemes es parla d'aliments de tota classe que es mengen per a celebrar les festes de Nadal. Quins coneixem? Fem pictogrames?
- ✱ Buscarem catàlegs publicitaris i retallarem les fotos dels aliments que apareixen en els poemes. Els escriurem en una cartolina en lletra de pal i substituïrem els noms per les imatges. Els penjarem a l'aula i els llegirem tots junts.

✿ Aquestes nadaletes també parlen de regals i joguines. Quins esperen que els regalen? Haurien de preguntar a casa quins joguets tenien els seus iaïos i iaïes, quins els seus pares i mares i quins tenen ara. Podem aprofitar la visita d'algun iaio o iaia i que ens conten com eren els regals abans.

«Com voltegen les campanes»

- ✿ Com fan les campanes? Només «ding-dong»? Sabíeu que les campanes parlen? Pregunteu a casa, als iaïos, com fan les campanes per a avisar (l'hora, les festes, la mort, foc...).
- ✿ L'AVL ha publicat un còmic sobre el toc de les campanes que podem fer servir per a il·lustrar el món dels campaners: https://www.avl.gva.es/?col_leccio=el-toc-manual-de-campanes

PRIMÀRIA

«El meu ofici de nin»

Dibuixarem un cavall de cartó gran i dins escriurem el poema entre tots, cadascú una paraula o un vers.

«Noni, noni, noni neta» / «Caragol, caragol» / «Cançoneta per a cantar-la als més menuts»

- ✿ Buscarem en revistes, catàlegs, o altres suports impresos fotos o il·lustracions de les paraules (substantius) que ixen en el poema. Després, escriurem el poema en una cartolina i substituïrem els substantius per les imatges que hem trobat per a formar un poema amb pictogrames.
- ✿ Podem escoltar el poema musicat i reinterpretar-lo: <https://www.youtube.com/watch?v=0ZymPN6s9VE>

«De bat a bat el cor»

Triarem el vers que més ens agrada del poema. Amb taps de suro farem petits vaixells i, en les veles, que seran de paper o cartolina, escriurem el vers que hem triat. Després, els posarem dins d'un recipient amb aigua i així tindrem una col·lecció de «versos que suren».

«Inhibició»

Dramatitzarem el poema «Inhibició». Acompanyarem la lectura del poema fent mímica: menjar pa, moure les mans, alçar els ulls...

«Aquell porrat de Sant Miquel»

- ✳ Al vostre poble fan porrat? Quins dolços es mengen al porrat de Sant Miquel del poema? I al vostre poble, quins dolços es mengen en festes? En fem a classe?
- ✳ Busquem alguns dels porrats més coneguts que encara són vigents en l'actualitat: Sant Antoni, Sant Blai... a quins pobles i comarques se celebren? Quina funció penseu que tenien abans? Eren esdeveniments importants? Per què?
- ✳ Busqueu al diccionari la definició de porrat.

«La mare Paula, d'Altea»

- ✳ En el poema de la mare Paula, Carmelina parla d'un personatge molt entranyable per a ella i tota la xicalla, com li deien? Què feia aquella dona les vesprades de pluja? Coneixes contes del teu poble? Contem algun conte que recordem.
- ✳ La mare Paula alletava un cosí, diu el poema, però no era sa mare. Pregunteu a casa si coneixen aquesta situació i com s'anomenen aquestes dones. Ara no cal recórrer a aquestes persones perquè comptem amb recursos alimentaris que poden substituir l'alletament natural. Feu una petita investigació sobre com us heu alimentat els primers mesos de les vostres vides.
- ✳ Què volien els xiquets per a berenar? Sabeu quin aliment és? Investigueu una mica sobre el peix i la saladura.

«El teu nom» / «Itinerari»

Sabeu en quin poble va passar la infantesa Carmelina? Creieu que li agradava? Feu un mapa i poseu on estan Altea i el vostre poble.

«Per a guiar-te»

Dividirem el poema en versos i els copiarem en tires de paper o cartolina, el llegirem de forma desordenada, per veure si té sentit. Després intentarem ordenar-lo com el va escriure l'autora.

«I ens oblidàvem de tot»

✿ Seccionem el poema en versos i els copiarem en tires de paper o cartolina. Després, posarem les tires en ordre diferent de l'original per a crear un altre poema.

✿ Apareixen unes versos que fan referència a una cançoneta popular, podeu escoltar diverses versions i elegir-ne una per a representar-la:

► Cançó «Dos pardalets una aguileta» i la història del venedor de pardalets:

✿ Activitat musical dels voladors que proposa aquests enllaç: https://mes-treacasa.gva.es/c/document_library/get_file?folderId=500024762305&name=DLFE-2181399.pdf

► Dani Miquel <https://www.youtube.com/watch?v=Ezr00Zfh9RI>

► Paco Muñoz <https://www.youtube.com/watch?v=BNhlrlznNc>

► Podeu seguir aquesta coreografia: <https://www.youtube.com/watch?v=-61zg6LNvmpo>

«Aquest teatre» / «Joc d'escacs»

Ambdós poemes comparen la vida amb una representació. És hora de crear la nostra funció a partir dels poemes. Aquesta activitat ens permetrà observar les diferències entre el text poètic i el text teatral. Per grups, triarem un poema i es crearà un guió per a diverses veus que representaran seguint la línia emocional marcada per a cada grup (uns l'hauran de fer humorístic, els altres enrabiats, els altres indiferents, enfadats...). Comprovarem així la importància del to i el llenguatge no verbal, que de vegades expressa més que el contingut verbal, i la quantitat de persones que podem ser quan interpretem un personatge.

«Tacats de fang» / «Exercici per a quatre mans» / «Eren anys aspres»

✿ Buscarem paraules conegudes i desconegudes dels poemes, les escriurem en cartolines i farem una «caixa de paraules màgiques», que usarem per a inventar poemes.

Reflexió: són paraules alegres o tristes?

✿ Està relacionat el caràcter del poema i la il·lustració que l'acompanya? Per parelles, proposeu una il·lustració diferent que considereu que canvia l'emoció que fa sentir.

✿ Colombares per la pau: el colom és un símbol de la pau molt estés. Per a commemorar el Dia de la pau o reivindicacions contra les guerres, podem decorar coloms a partir d'una mateixa plantilla. Uns poden representar la pau i altres, com els del poema, podem ser «coloms cansats», coloms tacats, coloms mascarats per la pólvora i el foc...

«La nostra rebel·lió» / «Casolana»

✿ Tertúlia: quina línia temàtica podem associar als poemes? A l'escola, en parlem en dates assenyalades com el 8M, però, penseu que està tot solucionat ja? En qui penseu quan imagineu les tasques del poema «Casolana»? Plantegeu exemples que demostrin les diferències.

✿ Posem en marxa una campanya en l'escola que afavorisca amb accions i normes quotidianes la igualtat de gènere. Caldrà realitzar cartells publicitaris enginyosos on podem incloure versos dels poemes i eslògans que inventem. Podem inspirar-nos en cartells clàssics, com el de l'any 1943 de J. Howard Miller dels EUA o més recents, com ara els de la il·lustradora Tres Voltes Rebel.

«Jo pagaria rescat pel meu silenci»

✿ Hi ha coses que fa bonic dir-les en primavera? Per què? Quins són els tòpics o elements típics de cada estació de l'any?

✿ Durant els primers cursos, es fan servir cançons i poemes per a cada canvi d'estació, les recordeu?

Vivaldi va voler reflectir el caràcter d'aquestes èpoques de l'any en els seus concerts de *Les quatre estacions*. Podeu escoltar algun fragment i llegir la guia del programa per a conèixer què representa cada melodia:

- ▶ Per als més menuts: <https://www.youtube.com/watch?v=-Af2wBq6wrk>
- ▶ La tardor: <https://www.youtube.com/watch?v=LnlpzE8kUko>

- ▶ Dibuixos amb consciència climàtica: https://www.youtube.com/watch?v=uEWFJqF_SaA
- ▶ Primavera Disney: <https://www.youtube.com/watch?v=dcqiqiaydew>
- ▶ Tardor Disney: <https://www.youtube.com/watch?v=kAoLN2xshU>
- ▶ Complet: <https://www.youtube.com/watch?v=0cOAZDSfuRQ>

✿ «Llenguatge senzill d'anar per casa»: enteneu totes les paraules del poema o per a vosaltres no és tan senzill? Busqueu en un diccionari de sinònims les que no conegueu.

«Una flor vermella»

- ✿ Qui és la vella amiga d'argent? Proposem decorar una paret amb el poema i totes les fases del cicle lunar. Quant de temps transcorre entre una lluna plena i una altra? Com s'anomena cada fase?
- ✿ Amb quines altres metàfores anomenaríeu la lluna?
- ✿ Quin altre cicle natural té, aproximadament, la mateixa durada? Quina metàfora empra Carmelina? (Si estem en cursos avançats, podem aprofitar el poema per a tractar el tema del cicle menstrual i comparar-lo amb la lluna).

«Banyar-se en una piscina és cosa molt peregrina»

Aquest poema, en clau d'humor, el va escriure Carmelina Sánchez-Cutillas per al llibret d'una falla. Provem nosaltres a fer un haiku (poema de tres versos de cinc, set i cinc síl·labes, respectivament) amb paraules d'aquest poema. El fem d'humor, per a riure?

«Nadala, nadaleta»

- ✿ Aquesta nadala està escrita en versos tetrasíl·labs apariats (que rimen de dos en dos), com a homenatge a Jaume Roig, que al segle XV va escriure l'*Espill* o *Llibre de les dones*. Ens atrevim a escriure una nadaleta amb versos que rimen de dos en dos?
- ✿ En quin vers diu l'any en el qual la va escriure?

«Ja s'acosta Nadal»

- ✿ Quan se celebra Nadal? En quina època de l'any? Com és la nit, segons el poema? Quin temps fa?
- ✿ El poema té dos parts, com definiries cadascuna d'elles? Tenen el mateix caràcter? Quina és més pròpia de Nadal? Per què creus que l'autora ha volgut incloure la segona part?

«Als nius els ocells. I les fulles» / «Als carrers, llums i crits i borumballa...»

Com són les festes de Nadal al teu poble? Trieu els versos que s'assemblen a la vostra celebració i feu un poema nou per descriure què feu.

«Renteu la garreta, el nap i els cigrons»

- ✿ Els ingredients que s'enumeren són els que necessitem per a fer un plat típic dels dies de festa, quin? Els coneixeu tots? Busqueu què és la garreta, el moltó, els naps i els cigrons. Demaneu a casa la recepta i a classe, escriviu-la amb la forma corresponent que ha de tindre aquest text. Compareu amb la resta de companys si hi ha variacions en els ingredients o en la forma d'elaboració.
- ✿ Sabeu quins altres noms pot tindre aquest plat?
- ✿ Què dineu a casa el dia de Nadal? Feu una llista de menjars i classifiqueu-los pel seu lloc d'origen.

«Anem a la serra a fer margallons»

- ✿ En aquesta nadala podem trobar tres camps semàntics diferents ben diferenciats, podríeu definir quins són? Feu tres llistats i busqueu el significat dels que no conegueu.
- ✿ Herbes: quina propietat té cadascuna de les herbes que esmenta? Coneixeu o a casa empreu herbes com a remei medicinal casolà? I per a uns altres usos?

✿ Peix: tots els animals marins que figuren són de la mateixa família? (Peix, crustaci, mol·lusc...). Quins peixos comestibles coneixeu? Sabeu si són mediterranis o els porten d'uns altres fons marins?

✿ Roba d'infants: heu sentit mai el nom d'aquestes peces de roba? Les porten actualment els nadons? Ha canviat el vestuari?

Tradicionalment, als nadons se'ls anomenava «xiquets de bolquers», per què? En què han canviat els bolquers antics dels actuals? Quins creieu que són més sostenibles per al planeta?

«Sant Josep és a fer herba» / «En alçar-se l'oratge»

✿ Quin altre menjar s'esmenta en aquesta nadala? Afegim aquest plat al receptari de la classe.

✿ Birles, fer la rateta: què vol dir? Busquem jocs tradicionals que estan quasi en desús o només es juguen en ocasions especials. Quins materials s'utilitzen en aquests jocs?

«Com voltegen les campanes»

✿ Nadal se celebra amb música i cançons. Quines nadales sabeu cantar? Ens atrevim i cantem junts?

✿ Si teniu curiositat per saber una mica més dels codis i patrimoni de les campanes

▶ Lectura per als mestres/adults que cal adaptar: <https://www.frontissa.cat/noticia/95591/la-declaracio-del-toc-de-campanes-com-a-patrimoni-immaterial-de-la-humanitat>

▶ https://recmestreacasa.gva.es/som_cultura/ruta4/campanas-val.html

✿ Hi ha al teu poble algun toc de campanes particular? Com s'anomena?

▶ L'AVL ha publicat un còmic on es tracta el tema dels campaners: https://www.avl.gva.es/?col_leccio=el-toc-manual-de-campanes

SECUNDÀRIA

Abans de començar les activitats, recomanem fer una lectura guiada del pròleg de l'antologia i una recerca a les xarxes sobre Carmelina Sánchez-Cutillas. Conèixer la biografia de l'autora ens ajudarà a entendre els seus poemes.

- ▶ https://www.cervantesvirtual.com/portales/carmelina_sanchez_cutillas/biografia/
- ▶ <https://portal.edu.gva.es/carmelina/>

També recomanem que escolten alguns dels seus poemes recitats o musicalitzats, com els que es poden trobar en aquests enllaços:

- ▶ Recital de poemes a la Biblioteca Valenciana:
<https://www.youtube.com/watch?v=5J3JHbvgcJU>
- ▶ Cervantes Virtual (diversos poemes) Marina Mulet recita «Si el cor fos un calaix»
<https://www.youtube.com/watch?v=jgs8kcwMv7U>
- ▶ Festival Sete Sóis. Sete Luas, Ina Martí, «Jo pagaria rescat pel meu silenci»
<https://www.youtube.com/watch?v=4CIXgTCHn1M>
- ▶ Doctor Dropo «Casolana»
<https://www.youtube.com/watch?v=eP7f1SFGLz8>

«El meu ofici de nin»

- * Quines són les eines de l'ofici de nin? Com creus que va ser la infantesa de Carmelina Sánchez-Cutillas? Per què es va acabar de forma abrupta, com dona a entendre en el poema? Per l'any en què va nèixer l'escriptora, sabem quin fet històric va marcar la infantesa de molts xiquets, què va passar?
- * Entrevistem persones que van viure aquell temps i ens expliquen les condicions de la infantesa en aquell moment.

«Noni, noni, noni neta» / «Caragol, caragol» / «Cançoneta per a cantar-la als més menuts»

- * Aquests tres poemes són cançonetes infantils. La primera és una cançó de bressol que li cantaven a Carmelina Sánchez-Cutillas quan era molt menuda. La segona és una versió d'una cançoneta infantil molt popular i la tercera, una creació de la poeta.

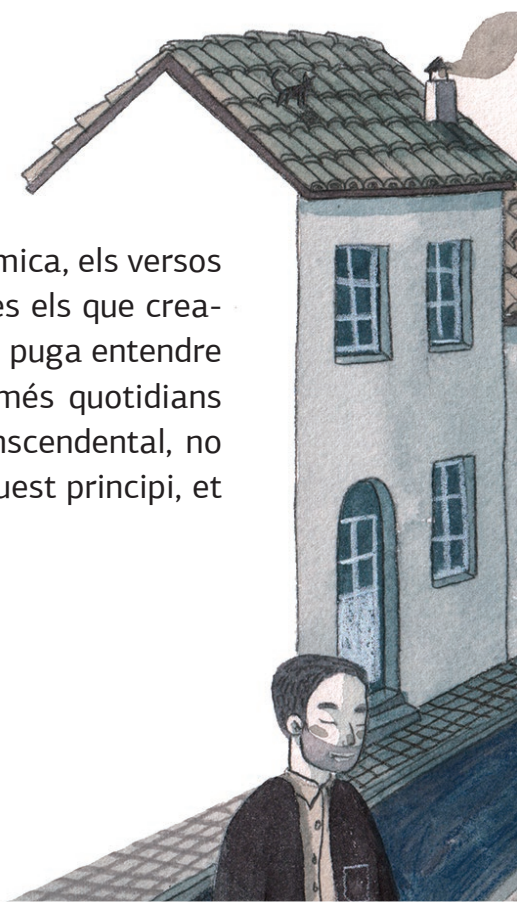
- ✿ Quines cançons et cantaven a tu quan eres menut, per a dormir, o per a jugar? Si no les recordeu bé, parleu amb els vostres pares, mares, iaies, iaies i tietes i, si podeu, graveu-los. Després, podeu compartir-les a classe i comparar les diferents versions que es canten en cada família.
- ✿ Com s'anomenen les cançons per a fer dormir els més menuts? Feu un llistat de les cançons infantils i classifiqueu-les per categories depenent de la seua funció (bressol, joc, aprenentatge...).

«De bat a bat el cor»

- ✿ Reciteu el poema, per parelles. Un de vosaltres el llegirà (o el dirà de memòria) en veu alta, mentre l'altre l'interpreta amb mímica. Si voleu, podeu afegir-li música.
- ✿ «De bat a bat» és una locució que s'empra, sobretot, per a quins elements? Sabríeu trobar altres expressions de la fraseologia popular amb el mateix significat?
- ✿ Paremiologia: quines locucions o dites breus populars coneixeu? Quina finalitat tenen?
- ✿ Què significa, aleshores, tindre el cor obert de bat a bat? Al poema hi ha un element que serveix justament per a tot el contrari, per a tancar. Troba'l i fixa't quina posició ocupa i si creus que el significat té relació amb l'estructura del poema en aquest cas.

«Inhibició»

- ✿ Aquest poema és molt fàcil d'interpretar amb mímica, els versos et diuen les accions que cal fer. Ara serem nosaltres els que crearem un poema d'entre sis i deu versos que també es puga entendre només amb gestos. Com ja has vist, dels temes més quotidians també es poden fer poemes amb un rerefons transcendental, no cal buscar tòpics complicats. Si tens en compte aquest principi, et resultarà més fàcil la creació per a la gesticulació.

✿ Reivindiquem el «bon dia»: genuïnament, en valencià diem «bon dia» quan hi ha claror i «bona nit» quan és fosc. «Bona vesprada» és una salutació que hem adaptat com un calc del castellà, no forma part del sistema tradicional de concebre el temps. Penseu o busqueu expressions de salutació i comprovareu com, si són autèntiques, es dona el cas (bon dia de matí, bon dia de vesprada, bon dia i bona hora, bon dia si no plou, bona poqueta o boqueta nit...).

«Aquell porrat de Sant Miquel»

✿ El porrat és una tradició molt important al poble d'Altea de quan l'autora era xiqueta. Saps si continua celebrant-se? En què consisteix? És igual que els d'abans? Per què creus que se celebraven tant aquestes festes abans? Què es podia comprar abans i què es compra ara? Quines tradicions destacades en el teu poble o en la teua comarca?

✿ Busquem en diferents diccionaris el significat de «porrat» i «fira». Quina diferència trobem? Quina característica geogràfica té el porrat? Podem trobar sinònim d'aquest terme?

▶ <https://www.avl.gva.es/lexicval/>

▶ <https://www.diccionari.cat/gran-diccionari-de-la-llengua-catalana#>

▶ <https://dlc.iec.cat/>

▶ <https://sinonims.iec.cat/>

✿ No deixes el diccionari:

- Canyamel: altres noms populars.
- Espardenyes de careta: altres noms populars.
- Sucre candi: (aprenem com es busquen els termes on és inseparable el qualificatiu).

✿ Saps quan és Sant Miquel? I per què es diu l'estiuet de Sant Miquel? Fa fred després de Sant Miquel? Preguntem als nostres majors sobre el moment en què s'estrenava la roba d'abric. Podem observar com cada vegada fa més calor i prendre consciència sobre un tema que afecta la natura, com ara el canvi climàtic i tot el que representa.

«La mare Paula, d'Altea»

- ✿ Aquest poema se situa en un lloc concret d'Altea, sabries dir quin? Està a la part alta o baixa de la població? Vora mar o al nucli antic? Investigueu per què el barri es diu «el Fornet». Busqueu un mapa i feu un llistat dels noms d'alguns dels carrers d'aquesta part del poble. Amb què tenen relació? (Sant Miquel, sant Josep, Santa Bàrbara... noms de sant. Són prop de l'església i formen part del nucli de població fundat l'any 1617).
- ✿ Una mica d'història: el poble d'Altea té diferents nuclis fundacionals dependent de l'època. Investigueu en quin any es crea el nucli de dalt i com s'anomena, com també el nom del nucli de baix.
- ✿ La mare Paula no era família de Carmelina, com és que alletava el seu cosí? Sabeu què era una dida o mare de llet?
- ✿ Quin peix apareix al poema? Què era la saladura i per què era tan important en aquell temps? Busqueu com s'elabora i de quina època prové aquesta tècnica de conservació alimentària.
- ✿ Què vol donar a entendre l'autora quan diu als darrers versos «Quan soterraren la mare Paula vaig soterrar moltes coses»?

«El teu nom»

- ✿ En aquest poema apareix una imatge que a Altea no pot donar-se, saps quina és? Explica-ho.
- ✿ Sabries ubicar Altea en un mapa? Es troba lluny o prop del teu poble? Coneixes a quina comarca pertanyen (Altea i el teu poble)? Si hagueres d'anar a Altea des del teu poble, per quines comarques hauries de passar? Podem emprar mapes convencionals o navegadors per a conèixer la distància en temps.
- ✿ Coneixes alguna persona de nom Altea? Saps d'altres noms de pobles o accidents geogràfics i físics (riu, serralada...) que també s'usen com a noms propis de persones? Fes-ne una llista.
- ✿ Descriu un centaure, a quina mitologia pertany? Altres éssers mitològics que es formen de la combinació entre dos animals o més.

«Itinerari»

Carmelina Sánchez-Cutillas va passar la infantesa a Altea i en guarda un record viu i ple, com demostra en aquest poema i en l'anterior.

- ✿ Seríeu capaços d'escriure un poema semblant sobre el vostre poble? Podeu triar la versió més descriptiva com a «El teu nom», o la versió feta amb els noms de les referències toponímiques.
- ✿ Agafeu la melodia d'una cançó que us agrade i formeu versos amb l'enumeració dels noms de les partides i els indrets geogràfics del vostre poble, intenteu adaptar l'ordre a la mètrica. Serà una forma més fàcil de recordar-los. Podeu emprar alguna aplicació per a eliminar les veus originals de la melodia, de totes les que es poden utilitzar amb IA per a l'acompanyament.

«Per a guiar-te»

- ✿ Per parelles, llegim primer el poema en silenci, després l'un a l'altre. Mentre un llig, l'altre fa un dibuix a partir dels sentiments que li motiven les paraules i els versos que sent. El resultat no l'ensenya. Quan acaben, canvien, de manera que ara dibuixa el que abans llegia. Quan completem l'activitat, exposarem els dibuixos de totes i tots a la vora del poema en algun panell o les parets de l'aula.

Heu coincidit en les vostres interpretacions a l'hora de fer els dibuixos? En la temàtica, a qui o a què vol guiar l'autora...?

Aquesta activitat es pot fer amb diferents poemes per tal que l'exposició final siga més àmplia i abrace molts altres sentiments que el llibre ens ha despertat.

- ✿ Alguns elements del poema formen part de la vida i el lèxic casolà i habitual, mentre que altres s'expressen de forma figurada, podríeu fer un llistat amb les figures retòriques i un altre amb els elements reals?

«I ens oblidàvem de tot»

- ✿ Saps que és un cànter? I una escletxa? Com els relaciona l'autora amb l'enyor que sent de la infantesa?
- ✿ Al poema es parla d'una cançoneta que cantava un estrany personatge que viatjava pels pobles i que venia un determinat element per a les criatures. Llegiu el poema en casa, als vostres pares o iaïos i demaneu-los que canten la cançoneta, si la reconeixen, i pregunteu-los què feia aquell personatge. Amb aquesta informació, interpreteu què vol dir la poeta amb els versos:

«Vols baratar la joia per la pena,
d'aquest grapat de plomes grogues i cartó?»

- ✱ Cançó «Dos pardalets una aguileta» i la història del venedor de pardalets:

- ▶ **CANÇONS DE PREGÓ:** Es tracta de les cançons que utilitzaven els venedors de carrer, una molt popular i és la que utilitza el mestre Torregrosa en l'Himne, que diu:

Tres pardalets i una moneta
d'eixos que van en bicicleta.
Xiquets ploreu
que pardalets tindreu.

(<https://lluisavella.wordpress.com/el-mon-al-voltant-del-dolcainer-d-alacant-lluis-avella-i-reus-1960-2011/la-musica-tradicional-i-lhimne-de-fogueres-del-mestre-torregrosa/>)

- ▶ És el crit d'un venedor ambulant que duia uns voladorets de paper en forma de pardalet. Quan jo era xicotet li deia a ma mare: "Mare, compra-me'n un". I ella em deia: "Sí, per a pardalets estic jo". I aquell home continuava en la cantarella... tres pardalets, una aguileta, d'eixos que van en bicicleta...

(<https://malandia.cat/2015/04/>)

- ▶ I pels carrers tenia especial incidència entre la gent menuda el "pardaler", venent els xicotets plumífers que havia caçat amb les seues xarxes o el seu "envisc", i el seu cant era corejat pels xicotets i deia així:

"Tres pardalets, una aguileta *,
d'eixos que van en bicicleta,
Xiquets ploreu,
que pardalets tindreu."

* (l'aguileta era un nom popular del gallet, 5 cèntims de pesseta)

(<https://castellonoticies.com/paisatges-i-records-per-vicent-ventura/>)

- ▶ Versió moderna dels Ovidi twins: <https://www.viasona.cat/grup/ovidi-twins/animalets/dos-pardalets-a-una-aguileta>

<https://www.youtube.com/watch?v=rsDOTavcoBM>

Ací tens versions semblants de la història contades en diferents llocs, una mostra que les històries populars es repeteixen al llarg de la geografia i cadascú se les atribueix com a pròpies. Si a casa vostra coneixen la cançoneta, potser també inclou alguna variant.

- ✿ En quin himne de la ciutat d'Alacant apareix aquest fragment?
- ✿ Segons la versió, apareix una moneta o una aguileta, què són? Seríeu capaçs d'esbrinar el valor corresponent d'aquestes monedes? Investigueu.

«Aquest teatre»

Després de llegir i reflexionar al voltant del poema, ens farem unes preguntes senzilles que provarem de contestar amb sinceritat:

- Si la guerra fos un color, quin seria?
- Si fos un sabor, de què faria gust?
- Si fos... un paisatge, una part del cos, un arbre, una flor, una època de l'any...?
- Muntem un teatre senzill amb titelles de pal a partir del poema. Haurem de crear els personatges i el seu disseny i fer una representació per equips.

«Joc d'escacs»

«Aquest teatre» i «Jocs d'escacs» són dos poemes que tenen molt en comú. Si el primer parla de «l'escenari immens de la real tragèdia de la vida», el segon diu que «La vida és un gran taulell».

- ✿ A què creus que fa referència l'autora? A quin moment del context històric que li va tocar viure podria referir-se? Com es posiciona la poeta? Quina consciència social demostra (amb la comparació de les peces dels escacs, per exemple)?
- ✿ Seríeu capaçs de fer un organigrama de l'institut i d'una empresa i comparar cada càrrec o funció amb una peça?
- ✿ Feu una recerca sobre l'origen dels escacs i esbrineu per què representen aquestes figures.

- ✿ Sabeu que el primer tractat d'escacs del món el va escriure un valencià?
<https://www.enciclopedia.cat/esportpedia/escacs>
- ✿ Quins altres escriptors medievals van parlar sobre el tema?
- ✿ Organitzem un campionat d'escacs al centre.

«Tacats de fang»

Al poema, la paraula «fang» s'usa en dues ocasions amb un rerefons molt diferent. Quines connotacions té al tercer vers i al penúltim (alegria, por, esperança, imaginació, odi...)? Per quina altra paraula es podria substituir només canviant una lletra al penúltim vers? Què podria ser «l'amarga nit dels homes»?

«Exercici per a quatre mans»

- ✿ Jugarem a dir el poema a cau d'orella. Separarem la classe en dos grups. Els membres d'un grup es col·locaran fent un cercle, asseguts en cadires, i els de l'altre grup es posaran darrere drets. Com bé diu el joc, els del rogle de fora llegiran «a cau d'orella» sols un vers xiuxiuejant-lo a un dels asseguts, i així continuaran successivament a cada una de les persones de les cadires fins a arribar on ha començat el joc. Després, canviarem els rols i tornarem a començar.

Una vegada acabat el joc, es posarà en comú el que ha suposat fer aquesta activitat, quins fragments han sentit, quina veu els ha impactat i per quin motiu, si els ha despertat algun sentiment...

Aquesta activitat es pot fer amb més d'un poema.

- ✿ Els versos que apareixen entre parèntesis tenen una forta càrrega simbòlica i històrica. Quin és el símbol més representatiu? Què representa? Per què té plom al cor? Busca quina història és l'origen d'aquest símbol i a quina tradició i llibre pertany.

«Eren anys aspres»

- ✿ Coneixes el significat de l'adjectiu «aspre»? Explica'l. Per a les sensacions de quins sentits el fem servir? Exemples.
- ✿ Saps què és la farina d'ordi? Per què creus que es refereix a aquest aliment tan important com «pa de fam»?

- ✿ En anglés anomenem *false friends* a les paraules que ens semblen iguals en la nostra llengua. També passa entre el valencià i el castellà en paraules com el nom d'aquest cereal. Busqueu quin és el nom de l'ordi i a quin nom correspon en valencià el nom que s'assembla en castellà. Quina beguda es fa de l'ordi?
- ✿ Quines farines, a més de la de blat blanca, s'empren actualment per a fer pa? Tenen aquesta connotació? A què creus que es deu açò?
- ✿ Trobes alguna data que et porte a saber quin any anomena? Què va passar aquest any que va afectar la vida de tot l'estat espanyol?
- ✿ El poema anterior i aquest ens parlen d'una situació d'horror que a casa nostra va passar fa anys i pensem que és un fet del passat. Reflexionem i busquem quants llocs del món estan en guerra actualment i quins són els motius en la majoria dels casos. Penseu que poden haver-hi unes altres vies per a solucionar aquests conflictes? Feu propostes. Encara que passen a llocs llunyans, només els afecta a ells? Com ens afecta a la resta?

«La nostra rebel·lió» / «Casolana»

- ✿ Llegim en veu alta de forma individual i després per grups aquests dos poemes.
- ✿ Amb quin àmbit es relacionen la majoria dels elements enumerats?
- ✿ Trobeu alguna semblança entre els missatges de tots dos? Penseu que poden ser representatius de dies importants al calendari com el 25N i el 8M? Busqueu versos que ho demostren.
- ✿ Seguim l'última activitat proposada en l'apartat de primària.

«Jo pagaria rescat pel meu silenci»

- ✿ Quan Carmelina diu que vol «cremar», realment a què creus que es refereix? Per quin motiu voldria fer-ho?
- ✿ Quins dos jocs tradicionals s'anomenen en aquest poema?
- ✿ Seguim les activitats proposades per a primària vinculades amb la música i amb el llenguatge.
- ✿ Què signifiquen aquestes expressions? Quin tipus de figures són?
 - «la sang se m'ablama i em creix tant que recobra l'amplària més correcta d'una taca de tinta.»
 - «a sol post»

«Una flor vermella»

- ✿ En aquest poema apareix explícitament el color vermell o roig, però en molts altres no ho diu com a tal, sinó que utilitza una metàfora. Podries anomenar el color roig amb metàfores com fa Carmelina en algun dels altres poemes del llibre com el de «Per a guiar-te»?
- ✿ Amb quins sentiments identificaries el color roig? Penses que ella vol expressar això?
- ✿ Busquem fotos de l'escriptora a les xarxes, ens fixem en els seus llavis, estan pintats sempre del mateix color? A què penses que es deu, per capritx, per a protestar, per... (dona més motius raonables).
- ✿ Significat dels símbols:
 - Vella amiga d'argent
 - Flor vermella
- ✿ Què suposa en temps el pas de la «vella amiga d'argent»? Què transcorre durant aquest període? Quin és el significat de la segona estrofa? Se'n parla sovint en la poesia d'aquest fet? Per què creieu que passa? Es poden comparar els dos cicles? (Podeu consultar l'activitat proposada per a primària en aquest sentit o fer-la servir).

«Banyar-se en una piscina és cosa molt peregrina»

Aquests versos els va escriure l'autora per a un llibret de falla, per això són en clau satírica i humorística.

- ✿ Feu grups de tres i escriviu una vintena de versos satírics per a una falla sobre un tema d'actualitat.
- ✿ Busquem:
 - Mètrica i rima dels versos.
 - Figures: comparació, epífora, metàfora, hipèrbole, ironia, hipèrbaton, interrogació retòrica...
 - Quina imatge pretén donar de l'escena?

«Nadala, nadaleta»

Aquesta nadala està escrita en versos de quatre síl·labes apariats, que rimen de dos en dos, com a homenatge a Jaume Roig, que al segle xv va escriure l'*Espill* o *Llibre de les dones*.

- ✿ Podeu escoltar alguns versos en:
<https://www.youtube.com/watch?v=MHBwDW1eY4>
<https://www.youtube.com/watch?v=7xMXKwd8E5Q>
- ✿ Ens atrevim a escriure una nadaleta amb tetrasíl·labs?
- ✿ A qui va dedicat el poema? Què se sap d'ell?

«Ja s'acosta Nadal»

Carmelina Sánchez-Cutillas tots els anys escrivia un poema de Nadal que enviava com a felicitació a les seues persones estimades i conegudes. Quina imatge té ella de les festes de Nadal?

- ✿ Al poema hi ha dues parts. Les podries diferenciar? Amb quina t'identifiques més? Trobes que les escenes que descriu encara es podrien veure en l'actualitat?

«Als nius els ocells. I les fulles» / «Als carrers, llums i crits i borumballa»

Llegiu atentament les dues nadaletes i preneu-les de model per escriure la vostra felicitació de Nadal d'enguany. Heu d'escriure almenys deu versos, amb rima abba cddc ee i de temàtica nadalenca.

«Renteu la garreta, el nap i els cigrons»

- ✿ Sovint les cançons de Nadal anomenen menjars. Quin creus que és el motiu? Quin és el menjar que es guisa amb els ingredients que descriu? A casa vostra, en mengeu el dia de Nadal? Busqueu diferents noms del mateix plat al llarg del nostre domini lingüístic. (Vegeu l'activitat de primària).
- ✿ Quines boles de carn acompanyen aquest plat els dies assenyalats? Demaneu i escriviu la recepta, practiquem aquesta tipologia textual. Existeixen variants?

«Anem a la serra a fer margallons»

- ✿ Busca què són els margallons i de quin tipus de terreny són més típics. De quina família són? Quines altres plantetes s'anomenen en el poema?
- ✿ Si vivim en un entorn rural, podem eixir a buscar plantes amb propietats aromàtiques i medicinals per assecar-les i fer un mural o catàleg. Busquem les propietats i dites o refranys que reflecteixen aquest saber popular. També podem fer punts de llibre en què, per un costat figuren les fulletes assecades i aplanades i per l'altre el refrany corresponent i els plastifiquem.

✿ En aquesta nadala podem trobar tres camps semàntics diferents ben diferenciats, podríeu definir quins són? (Més detallat en l'apartat de primària).

«Sant Josep és a fer herba» / «En alçar-se l'oratge»

- ✿ Quina tasca desenvolupa cada personatge? A què s'associen depenent del gènere? Podem comprovar que la narrativa tradicional manté els rols més típics en molts àmbits. Podríeu canviar en la vostra nadala aquestes funcions dels personatges?
- ✿ Qui és Santa Anna en la tradició religiosa? Encara que no siguem creients, podem buscar qui són els personatges de la família de Jesús.
- ✿ Què ha cuinat? Quins altres tipus d'arrossos coneixeu?
- ✿ Quin joc són les birles? Busqueu jocs tradicionals i expliqueu com es juguen.
- ✿ En quin altre poema de l'antologia també fa la rateta? Quin caràcter creus que li atorga a aquesta pràctica?

«Com voltegen les campanes»

- ✿ En aquesta nadaleta l'escriptora alteana anomena uns personatges típics d'algunes celebracions populars. Busqueu quin significat tenen i a quins relats pertanyen. En quina època de l'any ixen al carrer o en processó i en quines poblacions?
- ✿ El toc de campanes és un element fonamental en la història dels pobles, darrere de cada toc podem trobar històries i anècdotes diverses i inacabables. Podeu visitar la web dels campaners i, fins i tot, es poden sol·licitar visites en alguns moments.

- ▶ Per a conèixer els tocs: <https://campaners.com/>
- ▶ Escola de campaners: <https://escoladecampaners.com/>
- ▶ Alguns exemples de tocs:
 - https://www.youtube.com/watch?v=gu_Pzag4vAs
 - <https://www.youtube.com/watch?v=Pv86LFy0pyc>
 - <https://www.youtube.com/watch?v=B8iUF3nM5Bg>
 - <https://www.youtube.com/watch?v=Rrf2vKRYgAM>
 - https://www.youtube.com/watch?v=_tajg8L-Hgs
 - <https://www.youtube.com/watch?v=svsoTv-nfg8>

- ▶ Còmic *El toc manual de campanes*: https://www.avl.gva.es/?col_leccio=el-toc-manual-de-campanes
- ▶ Exposició *Terra de campanes*: <https://castell.alaquas.org/exposicio-terra-de-campanes-del-museu-comarcal-de-lhorta-sud-i-letno-museu-valencia-detnologia/>
- ▶ Projecte sobre campanes elaborat per dos instituts: <https://campaners.com/php/textos.php?text=9675>
<https://www.levante-emv.com/aula/2018/05/29/els-campaners-dels-ies-juan-11935433.html>
- ✿ Els campanars també són protagonistes de moltes històries i elements identificatius dels nostres pobles, alguns fins i tot tenen nom, sabríeu buscar el nom d'alguns? (el Micalet, el Fadrí...). També algunes campanes, com les de la seu de València tenen nom, quins són? <https://cultural.valencia.es/monument/campanes-de-el-micalet-catedral/>
- ✿ Quin és el campanar valencià més alt?
- ✿ Alguns campanars, com el Micalet o el Fadrí, tenen en alguna planta la casa del campaner. Aquests personatges han sigut retratats per la literatura com a persones solitàries i amb un caràcter una mica feréstec a causa de la seua solitud. Coneixeu alguna història que en parle d'algun? (El geperut de Notre-Dame, Josafat...)
- ✿ Visiteu la pàgina del Micalet que teniu més amunt, s'hi descriu l'habitatge del campaner i uns altres usos de les estances. Per parelles, inventeu per la forma de vida que imagineu, la biografia d'un d'aquests campaners.
- ✿ Plantegem una visita al campanar del poble o a alguns dels campanars important visitables.

Desig final: esperem que la poesia vos inunde com un revolteig de campanes de dia de festa. Però, alerta: no sigueu mai uns tocacampanes!

Com diria Carmelina:

**[...] quina cosa serà la poesia pura
i el més bell intercanvi de petites lletres negres?**

Esperem que aquesta guia col·labore a descobrir-ho.